

EESTI A 無 O

SÕNUMI TOOJA

Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi kuuleht
Ilmub 1989. a. jaanuarist.

Nr. 11(35) November 1990

Hind 50 kop.

LAMA ANAGARIKA GOVINDA

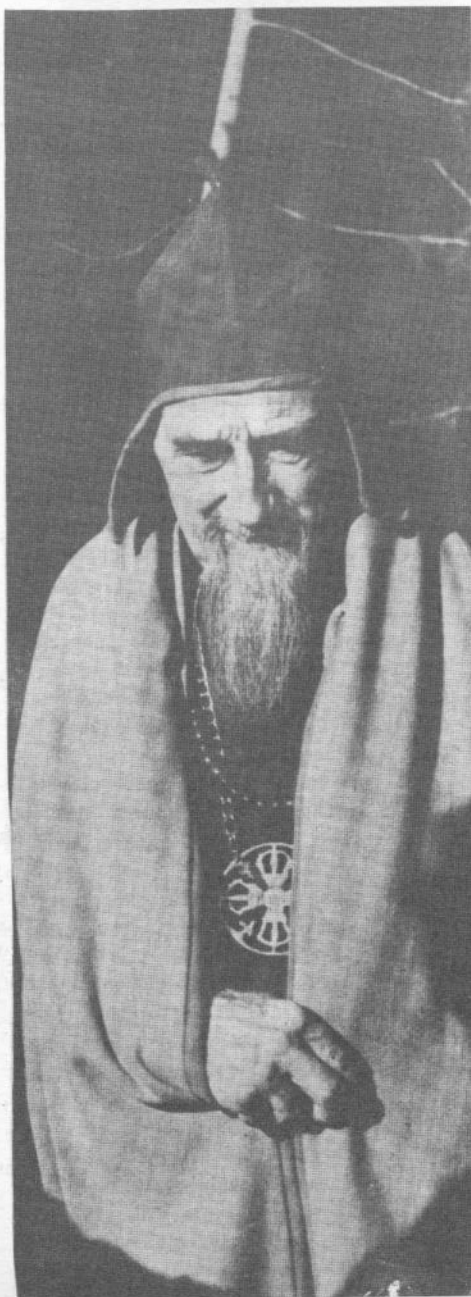
sündis 1898. aastal Saksamaal. Juba varajases nooruses hakkas ta huvi tundma theravaada-budismi vastu. See on ka loomulik, sest tollal oli Euroopas levinud ainult see budismi vorm. Ta õppis Tseiloni ja Birma kloostrites ning siirdus seejärel Indiasse, kus tutvus mahajaa-naga. Alles tiibeti budismis leidis ta selle, mida oli kogu aeg otsinud. Govinda on kirjutanud mitu Läänes väga populaarset raamatut. Neist väärivad eriti nimetamist „Valgete pilvede tee“, „Tiibeti müstitsismi alused“ ning „Loov mõtlus ja mitmemõõtmeline teadvus“. Lama Anagarika Govinda suri 1985. aastal Californias.

Ta on ise enda kohta kirjutanud:

„Olen Euroopa päritolu indialane ja tiibeti budist ning usun inimeste vendlust.“

Veel on ta enda kohta kirjutanud:

„Varajases nooruses andis mulle jõudu Lääne kultuuri suur traditsioon, hiljem on mind aga toetanud Ida iidne ja püha traditsioon. Idas olen ma veetnud suurema osa oma elust.“

Nii palju, kui on olemas erinevaid dimensioone, on ka lõpmatusi. Nii palju, kui on olemas erinevaid temperamente, on ka vabanemisviise. Kuid siiski on neil kõigil midagi ühist. Need, kes kannatavad orja- või vangipõlve, kogevad vabanemist piiritu avarumisena. Need, kes kannatavad pimeduse käes, kogevad seda valgusetulvana. Need, kes ägavad surma ja kaduvuse koorma all, tunnevad seda igavikuna. Need, kes on rahutud, naudivad seda kui rahu ja lõputut harmooniat.

Kuid kõigil neil mõistetest, ilma et nad kaotaksid oma omapära, on üks ja sama tunnus: „lõpmatus“.

*

Igal Indiviidil on oma kindel koht ajas ja ruumis. Isegi siis, kui ta teadvus on ületanud kõik piirangud ega samasta end oma piiratud individuaalsusega ning suudab haarata kõike, jääb alles selle koha või alguspunkti omapära kui kogemuse ainukordne keskpunkt.

*

Kesktee pole ei teoreetiline kompromiss ega intellektuaalne põgenemine, vaid oma eksistentsi mõlema poole äratundmine, millest üks jääb minevikku ja teine olevikku. Oma intellekti ja mõttega (ning isegi oma kehafunktsioonidega) elame me minevikus; oma intuiitivsete nägemuste ja vaimse selgusega aga ajatus olevikus.

ANAGARIKA GOVINDA

BUDISM KUI ELAV KOGEMUS

Seitsmekümnendate aastate algul, kui rahva seas liikus palju nn. omakirjastuse väljaandeid, äratas tähelepanu masinkirjas paljundatud kogumik, mis sisaldas budismiteemaliste artiklite tõlkeid inglise ja vene keelest. Äratas tähelepanu eelkõige asjatundliku tõlketaseme poolest (millele praegu ringlevad „Budistliku Vennaskonna“ omad ilmselt alla jäävad) kui ka selle poolest, et kogumikul puudus pealkiri. Muidugi ei olnud nimetatud tõlkijaid; see oli tollastes tingimustes arusaadav — käis just KGB budismipurustamise kampaania esimene laine.

„Sõnumitooja“ toimetusele sattus kogumik juhuslikult. Seal oli palju materjali, mida kavatsime edaspidigi avaldada. Kuid me ei tea, kes kogumiku koostas, kes olid tõlkijad... Võib-olla avastab selle tulevik, võib-olla mitte...

Toimetus

Iga uus kogemus, iga uus situatsioon elus laiendab meie vaimset silmaringi ja põhjustab meis peenekoelise muutuse. Nii muutub meie loomus pidevalt mitte ainult elutingimuste tõttu, vaid isegi siis, kui need jääksid samaks, sest uute muljete pideva juurdetulekuga muutub meie psüühika struktuur ikka erinevamaks ja komplitseeritumaks. Ükskõik, kas me nimetame seda „progressiks“ või „degenereerumiseks“, tuleb meil nõustuda tõsiasjaga, et see on kogu elu seadus, milles diferentseerumine ja koordineerimine üksteist täiendavad.

Seega on igal põlvkonnal oma probleemid ja ta peab neile ise lahenduse leidma. Probleemid, samuti vahendid nende lahendamiseks kasvavad välja minevikutingimustest ja on seetõttu nendega seotud, kuid nad ei saa kunagi olla nendega identsed. Nad pole täiesti identsed ega ka täiesti erinevad. Nad on pideva kohanemisprotsessi tulemus.

Samal viisil peaksime vaatlema religioosete probleemide arengut. Ükskõik, kas me peame neid „progressiks“ või „allakäiguks“, on nad vaimse elu vajadused, mida ei saa suruda jäikade, muutumatute eeskirjade raamidesse.

Suured religioossed ja sügavalt juurdunud filosoofilised tõekspidamised pole individuaalne looming, ehkki väljapaistvad isikud võisid neile anda esimese tõuke. Nad võrsuvad loominguliste ideede, suurte läbielamiste ja sügavate nägemuste algest. Nad arenevad paljude põlvkondade jooksul vastavalt oma sisemisele seadusele just nii, nagu puu või mistahes organism. Neid võiks nimetada „vaimu loomulikeks tuletisteks“, kuid nende kasvamine, avardamine ja küpsimine võtab aega. Ehkki kogu puu sisaldub potentsiaalselt seemnes, läheb aega, enne kui ta omandab nähtava kuju.

Mida Buddha võis õpetada sõnades, oli vaid mürdosa sellest, mida ta õpetas ainult oma juuresoleku, oma isiksuse ja elava eeskujuga. Ja kõik need on ainult mürdosa tema vaimsest kogemusest. Buddha ise oli teadlik sõna ja kõne puudusest ja piira-

tusest ning ta kõhkles, kas kuulutada oma õpetust ja valada sõnadesse seda, mis on liiga sügav ja peen, et temast palja loogika ja tavalise inim mõtlemisega aru saada. (Sellest hoolimata leidub ikka veel inimesi, kes ei näe budismi midagi muud peale „mõistuse religiooni“ ja kelle jaoks „mõistus“ on rangelt piiratud teaduse valguse ja mõõdnud sajandi kindla loogikaga või „viimaste“ teadusesaavutustega!)

Kui Buddha vaatamata sellele lõpuks otsustas avaldada tõe kaastundest nende väheste vastu, „kelle silmi vaevu kattis tolm“, vältis ta kõnelemist lõplikest asjust ja keeldus vastamast kõigile küsimustele, mis puudutasid Teostuse ülemaist seisundit või teisi sellesarnaseid probleeme, mis ületasid inimintellekti võimes. Ta piirdus praktilise tee näitamisega, mis viis kõigi nende probleemide lahendamisele, ning seda tehes selgitas ta alati oma õpetuse olemust sellisel kujul, mis vastas tema kuulajate võimetele. Talupojaga rääkis ta põllumajandusest, käsitöölisega võrdluste abil, mis vastasid nende elukutsele, braahmanite filosoofilises keeles ning võrdluste abil, mis olid seotud nende maailmakontseptsiooni või religioosse praktikaga (nagu ohverdamisrituaalid jne.), linnakodanikele ja maja-

pidajatele rääkis ta kodanikukohustest ja perekonnaelu voojust, usaldades oma õpetuse sügavamad aspektid ja kogemused kõige kõrgematel astmetel edasijõudnud õpilaste kitsamale ringile, eeskätt oma koguduse liikmeile.

Neid edasijõudnute õpetusi on nimetatud esoteerilisteks ehk „salajasteks“ doktriinideks; nende eesmärk polnud siiski kedagi välja jätta kõrgemate teadmiste ja tõetunnustuste saavutamiseks, vaid vältida nende inimeste tühja juttu ja spekulatsioonide, kes püüavad intellektuaalselt aimata teadvuse eksalteeritud seisundeid, ilma et püüaks neid praktiseerimisega saavutada.

Kui Buddha hurjutas pretensioonikaid preestreid, kes pidasid oma teadmisi ja ametit oma kasti eelisõiguseks, salatemise ja salapäratsemise pärast, või kui ta kuulutas, et ei tee vahet „sisemise“ (esoteerilise) ja „välise“ (eksoteerilise) õpetuse vahel ja et ta ei hoiu midagi suletud peopesas varjul, ei tähendanud see sugugi, et ta poleks vahet teinud targa ja rumala vahel, vaid et ta oli valmis õpetama ilma kitsendusega kõiki, kes soovisid talle järgneda. Kitsendamine tuli aga tema kuulajate ja õpilaste poolt, nimelt nende endi võimest aru saada, ja siin tõmbas Buddha joone selle vahele, mida tema ise teadis ja mida ta pidas vajalikuks õpetada.

Kord, kui Valgustatu elas Simsapa-salus, korjas ta maast peotäie lehti, näitas neid õpilastele ja ütles, et nii nagu tema käes on vähe lehti võrreldes kogu salu lehtedega, moodustab ka see, mida ta neile on õpetanud, vaid väikese osa sellest, mida ta ise teab. Aga ta avaldab oma õpilastele ainult niipalju, kuipalju on tarvis vabane-mise saavutamiseks.

Seda, liiki vahet tuleb teha igal õpetajal mitte ainult üldiselt, vaid ka igal üksikul juhul. Dharmat ei tohi peale sundida neile, kes sellest ei hooli või kes pole selleks veel küpsed; teda tuleb anda ainult neile, kes janunevad kõrgema teadmise järele, ning teda tuleb anda õigel ajal ja õiges kohas.

Budismi arengu osas tähendab see seda, et iga ajastu ja iga maa pidi leidma õpetusele oma väljendusviisi ja meetodi, et hoida budismi idee elavana. See „idee“ ei olnud filosoofiline tees ega metafüüsiline dogma, vaid tõuge uue mõtteviisi poole, mille järgi maailma ja meie endi teadvuse fenomeni ei tule vaadelda „mina“, vaid „mitte-mina“ seisukohalt. Seisukoha sellise ümberpööramisega avaldusid kõik asjad järsku uues perspektiivis, kuna sise- ja välismaailm muutusid võrdselt ja vastastikkuna meie teadvusest sõltuvateks nähtusteks — teadvusest, mis vastavalt arengutasemele koges erinevat reaalsust, erinevat maailma. Arengutase

aga sõltus astmest, millel ületati „mina“-illuusion ja koos sellega egotsentriline perspektiiv, mis moonutab kõiki asju ja sündmusi ning lõhub nende sisemise seose. Täiusliku vaimse tasakaalu taastamine koos vihkamise, iha ja kannatuse allikast — egoismist — tingitud illuiooni ületamisega ongi kirgastusseisund. Mis iganes viib selle seisundi saavutamisele, on Buddha tee, mis pole fikseeritud ükskord ja igavesti ning mis ei eksisteeri ajast ja indiviididest sõltumata, vaid ainult ränduri liikumises ja edasiminekus sihi poole, mida näitas Buddha. See on tee, mida tuleb uuesti realiseerida ja luua igal ränduril.

Sellest hoolimata ei tohi unustada, et end arusaadavaks teha, oli Buddha sunnitud end väljendama keele ja oma aja populaarsete tõekspidamiste abil. Isegi siis, kui kõik need, kes säilitasid Buddha sõnad, oleksid olnud arahan'id (pühakud), ei oleks see muutnud tõsiasja, et õpetused, mida nad sellisel kujul edasi andsid, olid mõisteliselt ja keeleliselt ajast tingitud formuleeringud. Samuti poleks nad suutnud aimata probleeme, mida veel polnud, ja isegi siis, kui nad oleksid olnud võimelised neid ette nägema, ei oleks nad saanud neid väljendada, sest keel, mis võimaldas neid väljendada ja mõista, polnud veel sündinud.

Mantra OM MANI PADME HUM

Isegi kõige täiuslikum Buddha õpetuse formuleering poleks päästnud ta järgijaid uute formuleeringute vajadusest, sest ehkki Buddha õpetus oli täiuslik — inimesed, kellele ta seda õpetas, polnud täiuslikud; see, millest nemad aru said ja teistele edasi andsid, kannatas piiratuse all, mis on omane kogu inimõhtlemisele.

Hilisemad budismi koolkonnad on jäänud truuks printsibile muuta oma õpetamis-meetodeid ja teostuse vahendeid vastavalt individuaalsetele vajadustele, aga ka vastavalt ajastu vaimsele (või ajalooliselt tingitud) arengule. Kui budistlik filosoofia oli muutunud keerulisemaks ja ulatuslikumaks, tekkis suur hulk õpetamis-meetodeid, rahuldumaks iga erinevat psüühilist seisundit. Nii nagu Buddha juhendas oma õpilasi astmete kaupa, jätsid ka hilisemad budismi koolkonnad oma õpetuste raskemad aspektid, mis vajasisid kõrgemat teadmist ja haridustaset, nende jaoks, kes täitsid neid tingimusi ja kes olid juba läbi käinud õppimise eelnevad istmed.

Buddha ise oleks väljendanud oma õpetust teistmoodi, kui ta elanuks VI sajandil m.a.j., selle asemel, et elada VI sajandil e.m.a. — ja see ei oleks tulenenud sellest, et dharma ehk tõde, mida ta õpetas, oleks olnud erinev, vaid sellest, et need, keda oleks tulnud õpetada, oleksid lisanud oma teadvusele kaksteist sajandit ajaloolist, praktilist, vaimset ja psüühilist kogemust ning neil poleks olnud mitte ainult suurem varu mõisteid ja väljendusvõimalusi, vaid ka erinev mõtteviis erinevate probleemide ja perspektiividega ning erinevate meetoditega nende lahendamiseks.

Need, kes pimedalt usuvad sõnadesse, samuti need, kellele ajalooline vanus on tähtsam kui Tõde, ei nõustu iialgi sellega. Nad süüdistavad hilisemaid budistlikke koolkondi Buddhast eemaldumises, samal ajal kui need eemaldusid vaid Buddha kaas-aegsete ja nende järeltulijate ajaga piiratud mõistetest.

Vaimseid nähtusi saab sama vähe „fikseerida“ kui elu. Kus kasv lakkab, ei jää järele muud, kui surnud vorm. Me võime ajalooliste haruldustena säilitada muumiaid, mitte aga elu. Kui me seetõttu tõetsinguil ei toetu ajaloo faktilisele materjalile, pole see kahtlemine formaalses tõepärasuses või isegi nende inimeste taotluste tõetruuduses, kes säilitasid ja pärandasid edasi need vormid, vaid me ei usu, et vorme, mis loodi aastatuhandeid tagasi, võiks valimatult üle võtta, ilma et teeks sellega kahju meie vaimulaadile. Isegi parim toit muutub mürgiks, kui seda liiga kaua hoitakse. Tõdesid ei saa „üle võtta“, neid tuleb pidevalt uuesti avastada. Neid tuleb igavesti muuta ja ümber kirjutada, et nad säilitaksid oma tähenduse, elava väärtuse ja vaimse toitevõime. See on vaimse arengu seadus, millest tuleneb vajadus kogeda samu tõdesid alati uuel kujul ja kultiveerida ning propageerida mitte niivõrd tulemust, kui võrd me e t o - d e i d, mille abil me saavutame teadmise ja kogeme reaalsust.

Kui seda vaimse arengu protsessi kordab ja kogeb iga indiviid, ei tähenda see ainult seda, et indiviid muutub ühendavaks lülis mineviku ja oleviku vahel, vaid ka seda, et minevik elustub ja nooreneb taas olevikukogemuses ning muutub tuleviku loomealgeks. Sel viisil kujundatakse ajalugu jälle ümber praeguseks eluks, ta muutub osaks meie olemuses ja mitte ainult õppimis- või austamisobjektiks, mis, eraldatuna oma lätest ja orgaanilistest kasvutingimustest, kaotaks oma olulise väärtuse.

Niipea, kui me saame aru sellest orgaanilisest kasvust, lakkame me pidamast tema mitmesuguseid faase „õigeteks“ või „valedes“, „väärtuslikeks“ või „väärtusetuteks“; me pigem järeldame, et sama teema või motiivi modulatsioonid rõhutavad just kontrastide jõuga ühist faktorit, põhialust.

Puu põhiloomus, näiteks, ei piirdu tema juurte, tüve, harude, okste ja lehtedega ega ka õite ja viljadega. Puu tõeline olemus seisneb kõikide nende osade orgaanilises arengus ja seoses, s.o. tema ruumilise ja ajalise arengu terviklikkuses.

Niisamuti peame mõistma, et budismi põhiloomust pole võimalik leida abstraktse mõtte ajatus maailmas ega iidsuse pühitsetud dogmas, vaid ainult tema arengus ja ruumis, tema liikumises ja arenemise mõtmatuses, kõikehaaravas mõjus elule ja kõigile ta aspektidele, lühidalt — tema universaalsuses.

Tõlgitud raamatust: Foundations of Tibetan Mysticism. London, 1972. Lk. 35—39.

TARMO KULMAR

TUND ENNE KANNATUSTE LÕPPU

Ulmejutt

Päikeseketas veeres häirimatus rahus tumeneva silmapiiri taha. Viimastes, otsekui hüvastijätvates kiirtesähvatustes silmitses lord Chesterfield mõlikult eemal mäenõlval kaljurahnude vahel paistvat väheldast kogu. See oli riisi, joogi, kelle sarnaseid oli maailma vähe alles jäänud. Nagu õpetatud munk kloostris kõneles, oli ta seal mediteerinud juba aastakümneid. Vaid harva suunas ta kõnetajale läbitungivad silmad, mis süüvimas aastamiljonite tumma koridori. Lord teadis, et erak on jõudnud sellisele vaimsele täiusele, mida lahutab nirvaanast vaid samm.

Chesterfield oli selles Nepaali idaosas asuva iidse kloostris filosoofiadatsangis viibinud ligi kaks kuud. Siia oli teda toonud uurimistöö tantristlike tekstide kallal. Nimelt oli ta Cambridge'is kuulnud, et kloostris hoidlates säilitatakse mõningaid selliseid tundmatuid tiibeti manuskripte, mida polnud seni näinud ühegi valge uurija silm. Väljapaistva tibetoloogina sai ta endale võimaluse datsangi haruldases raamatukogu töötamiseks.

Õpetlane tegi oma igaõhtust jalutuskäiku. Ehakuma leidis hallis ülikonnas neljakümnendatesse aastatesse jõudnud sitke kõhna mehe teeaärsel kivil istudes sigaretti suitsetamas.

Joogi lootoseasendisse tardunud kogu oli vaevu märgatav. Järsku muutus lord tähelepanelikuks. Miski oli muutunud, ta tundis kogu õhkkonda elektriseeruvat. Taevast ei paistnud musta, vaid kirkalt tumelillana. Riisi ümber oli tekkinud kummaline helendus. See on kuust, mõttes inglase, ja pööras otsivalt pead. Kuid ei, kuu rippus alles kahvatuna kauge lumise mäeharja kohal.

Korraka tundis istuja vastupandamatut tungi tõusta. Otsekui unes kerkis ta kivil. Jalad hakkasid iseenestest sammuma. Pea muutus erakordselt selgeks. Teda valdas ülalatah rahu. Ta astus kergelt, kivikesed tugevate matkasaabaste all krabisemas, mööda mäenõlva üles, peatudes alles platsikesel mõlulisse süüvinu ees.

Chesterfield tundis endale suunatud teravat, ainitist, kõikemõistvat pilku. Nagu oleks see tema puhul midagi väga loomuliku, laskus ta lootoseasendisse. Ja siis voogasid temast läbi kiiresti vahelduvad pildid. Need polnud võõrad mõtted, kuigi ta tundis välist väge ennast abistamas. Üllatusena leidis lord, et ta on suuteline meenutama midagi väga vajalikku ja tähtsat.

Ta nägi lahti rullumas elupiltide lõputut kangast. See ulatus sansaara põhja. Ent ei, lõpp oli näilik. Ikka uued ja uued sündmused kangastusid ta vaimusilma ees. Ääretult pikk oli olnud ta kulg kannatusteringis. Pidevalt oli toimunud dharmade ühinemine ja lagunemine, eostumine ja surm. Õpetlane nägi end ümber sündimas kõige erinevamateks olenditeks. See polnud siirdumine madalamalt kõrgemale, vaid koosnes tohututest hüpetest ahistusest õndsusse, õnnest õnnetusse, nii nagu seda põhjustas tema mõtete ja tegude järgnevus.

Ta leidis end maona salvamas kaitsetut last ning seejärel üksikule saarele heidetud nälgiva mehe poolt äräsöödud kilpkonnajärgi. Ta järgis lunastusõpetust, kuulutas seda Rooma riigis ja aeti selle eest amfiteatris lõvide ette. Ta oli pooljumalana nautimas üleiniimlikke lõbusid, kuni need talle väljakannatamatuks muutusid. Rüütliina võrgutas ta ristiõlas viibiva sõbra naise ja langes järgmises elus eunuhhiks kaliifi haaremissse. Ta oli naine, kes hukutas palju mehi oma saatatliku iluga, seejärel aga kü-

latark kaugel Põhjamaal, kes ravis haigeid maarohtude ja lausumisega, mille eest ta nõiana põletati. Ta leiutas masina, mis kergendas miljonite inimeste töövaeva, kuid jättis ka paljud leivata, ja sündis üksildase õnnetu kirjanikuna, kelle raamatud kuivasid aga paljude laste pisaraid, sütitades nende silmis naerusädemeid. Veel paljude elude vältel põimus tema ümbersünniahel Möbiuse lindina läbi lugematute inimsaatusete, kuni eelmise eluni, mil ta vastupanuliikumise osa võtva katoliku vaimulikuna korraldas tuhandete inimeste päästmist, kes ei olnud milleski süüdi ja keda ometi ootas surm. Ja nüüd tutvustas ta ekstsentrilise Inglise lordina, kuid oma aja ühe õpetatuma orientalistina inimkonnale Šakjamuni pärandit, otsides ja avaldades oma kulu ja kirjadega senitundmatuid budistlike käsikirju.

Inglane tundis iga oma rakuga, et ta seisab millegi sellise lävel, mida ta veel pole kogunud ega oma ümbersünniahela kestel tunnetanud. Ta vaim oli valmis täielikuks muutumiseks. Ja see sündis. Kogu senine elu, kõik mõtted, teod, tunded, soovid ja kired vajusid kuhugi tahaplaanile ja muutusid väärtusetuks. Selle asemel lainetas ääretu sädelev tühjus, mis aga sisaldas loendamatute maailmade kirgastunud olemust. Meeled avardusid, haarates kogu piiritu ruumi kõik budaväljad, võttes kiretult vastu kõik selles peituvat. Ta liugles hiiglasliku kaastundelaine harjal.

Erak polnud kordagi suud avanud. Ometi ta teadis, et joogi kõneleb. Ja ta teadis, et kõik, mis ta räägib, on tõde.

„Lord Chesterfield, sa oled minetanud oma nõmeduse. Sa ei ole enam lord Chesterfield. Oled juba peaaegu virgunu. Sul on jäänud astuda veel ainus samm, ja see sünnib kohe. Varsti pole sul enam vaja nime, kuigi inimesed selle sulle annavad.“

Pimestav välg sähvatas taevaalaotuse all, muutes tumea öö veelgi mustemaks. Järgmisel hetkel nägi eurooplane joogi kõrval teist. Nad sarnanesid omavahel nagu kaks tilka vett.

Kolm meest vaatasid vaikides üksteisele otsa, silmis selgus ja mõistmine.

„Ootasin su tulekut, sest aeg on taas küps nagu aastatuhandete eest,“ oleks erak otsekui öelnud.

„Teie nimetate Sukhavatiks seda maad, kust saabusin,“ ütles tulnuk. „Käisin siin juba enne Tathāgata tulekut ja nüüd tulin jälle. Teen ikka sama ettepaneku kui toorkord.“

„Sa tahad lõpetada sansaarat,“ vastas erak.

„Võin seda teha, kui soovite. Kõik kannatused lõpevad silmapilkselt. Kujuneb dharmade kooskõla ja harmoonia. Olendeid ei ole enam ega teki enam kunagi. Kogu maailmakõiksus jääb igaveseks nirvaana seisundisse,“ pakkus tulnuk.

Mõlemad vaatasid lordile otsa. See teadis, et temal tuleb langetada otsus, millest vastutusrikkamat ei ole iial ette tulnud üheski tema eelmistest eludest.

„Kes soovib nirvaanat, ei jõua sinna. Soov on ju vägivald. Vägivald on nõmedus. Nõmedus on ahistus. Kes sellest ei vabane, ei leia nirvaanat.“

„See ei ole ainult sinu soov,“ vaidles tulnuk. „See on sinu kaastunne kõigi olendite vastu, kes on määratud pikki ajastuid kestvatele kannatustele. Ühest sinu sõnast sõltub loendamatute maailmade kõigi olendite saatuse. Otsusta, ja ma toon rahu.“

„Kes või mis annab mulle õiguse otsustada universumi saatuse üle?“ küsis Chesterfield.

Riisi hakkas kõnelema: „Selle õiguse annab sulle sinu kaastunne kõigi olendite vastu. Aeg on täis saanud ja Buddha Šakjamuni õpetus hääbumas, täpselt nii, nagu ta ise seda ette on ennustanud. XX sajandi keskel Öhtumaal tekkinud budistlikud keskused, millel on oma tähtis ülesanne täita, kiratsevad. Oled teinud asjatuid katseid nende elustamiseks. Tathagata järgijate traktaate ei loe keegi. Sinu tegevust peetakse viljatuks veidruseks. Aasias on säilinud veel üksikud kloostrid. Maailmas võidutsevad julmus, hoolimatus, ükskõiksus ja kired. Bhagavati õpetuse aeg saab ümber ja tulemas on Maitreja — uus buda. Langeta otsus, nii nagu Šakjamuni seda on teinud.“

„Mina ei ole ju Buddha!“ hüüatas õpetlane. Ta ootas, kuid kumbki ei vastanud midagi. Väsinult sulges ta silmad. Kuigi mõõdukas sekundid, tundus talle, nagu kestaks vaikus terveid ajastuid. Vaadeldes kogu maailmakõiksust, leidis ta vastuse.

„Kannatustes endas peitub nende puudumise juur. Kes pole tundnud ahistust, ei tea, mida tähendab selle puudumine. Kui pole enam sansaarat, kaob ka nirvaana, sest need on üks ja sama. Te suudate hävitada universumi, kuid mitte olemist ennast. Kui te seda teeksite, mida soovitate, siis ei kujune mitte dharmade harmooniline kooskõla, vaid vaimne kollaps, sest nii sansaara ja nirvaana kui ka dharmad on olemas ainult meie meeles. Kollapseeuruvad ka nirvaanasse jõudnud budad, mis tähendab nende kannatusseisundi taastamist. Tekkiv totaalne kollaps on nii tulevase universumi kui ka kõikide kannatuste alge. Ja ka Õnnelik Maa ei pääse sellest saatusest. Las jääda kõik nii, nagu on.“

„Sa kuulsid,“ ütles joogi. „Juba teist korda.“

„Ma lähen nüüd, kuid tulen kord taas,“ sõnas tulnuk hüvastijätuks. Uuesti sähvatas välg, valgustades hetkeks riisit ja Chesterfieldi.

„Sa andsid õige vastuse. Oled jõudnud kannatuste tee lõpule. Nüüd, kus sa tead, kes sa oled, algab sinu missioon. Ka sul on aeg.“

Lord noogutas: „Tean. Tean ka, kes oled sina. Oled ju Kaastundlikult Vaatlev Isand.“

Riisi palgeil väreles vaevumärgatav naeratus. „Jään siia seniks, kuni oled taas tulnud. Siis loobun ümbersünnidest ja naasen sinna, kus pole ahistust.“

Lord Chesterfield tardus liikumatuks. Aeglaselt langes ta tahapoole. Bodhisattva Avalokitešvara jälgis seda, näol ikka sama kõikemõistev naeratus.

Sel ööl ei vingunud maailma lahingutandrite kohal ükski kuul. Sõdurid vennastusid. Magajad suikusid kaunites unenägudes. Paljud neist, keda oli kaua pikisilmi koju oodatud, jõudsid omaste juurde. Maale saabus määratuist kaugusist võõras täheleha — õnnelikul hetkel, sest nii nagu saabusunil, olid ka maalaste pihud tervitusiks ja meeled mõistmiseks avatud.

Hommikul leiti mäenõlvalt lord Chesterfieldi surnukeha. Tema selginenud nägu oli kirjeldamatult kaunis. „Ta on LÕPUL,“ sõnastas laamad aukartlikult üksteisele.

Maitreja oli ennast tunnetanud.

IV peatükk

Endise armukese tagasivõitmine

§ 55. Ükskõiksuse märgid.

27. Ükskõiksuse saab alati ära tunda loomuse muutumise ja näoilme kaudu.
28. Armuke annab liiga palju või liiga vähe.
29. Ta käib läbi tema vaenlastega.
30. Ta lubab üht ja teeb teist.
31. Ta ei anna seda, mida oli lubanud.
32. Ta unustab öeldu või täidab selle teistmoodi.
33. Ta suhtleb tema kaaskonnaga segaste märkide keeles.
34. Sõpradega suhtlemise ettekäändel ööbib ta mujal.
35. Ta suhtleb oma endise armukese teenritega.

36. Sellise mehe juurest viigu naine oma väärtasjad mingil ettekäändel ära.
37. Ning võlausaldaja võtku need asjad tema käest ära.
38. Kui mees neid tagasi nõuab, siis mingi ta neid pealegi kohtu kaudu tagasi vaidlema! — Esitatud olid ükskõiksuse märgid.

§ 56. Armukesest lahtisaamine.

39. Varem heldet armukest, kes nüüd vähe annab, tuleb kohelda kavalalt.
40. Kellel aga enam midagi ei ole, see tuleb oskuslikult kõrvale tõrjuda, enne seda aga võetagu uus armuke.
41. Selle tegemine, mis mehele ei meeldi; sel moel käitumine, mida mees taunib; huulte kokkupigistamine; jalgadega trampimine; rääkimine asjadest, mida mees ei mõista; mida ta aga mõistab, selle üle irvitamine või huvipuuduse näitamine; mehe uhkuse alandamine; läbikäimine nendega, kes mehest üle on; põlgus; nende taunimine, kellel on samasugused puudused; vargsi eemalleminek;
42. vastumeelsus ühinemise puhul; suu eemalpepporamine; häbeme varjamine; vastikuse ülesnäitamine küüne- ja hambajälgede jätmise puhul; käes peidus oleva nõelaga torkamine, kui mees embab; ihuliikmete jäigastamine; reite ristipanemine; magamajäämine; pealekäimine siis, kui mees on väsinud; naermine siis, kui mees ei saa hakkama; kui mees aga hakkama saab, siis rõõmu puudumine; teise suure mehe juurde minemine siis, kui on ilmne, et armukesel on tahtmine;
43. jutust vale väljanoppimine; nalja puudumisel naermine; nalja olemasolu korral mingi muu asja pärast naermine; teenrite poole vaatamine või nende lõõmine siis, kui mees räägib; mehe jutu segamine uue jutu alustamisega; ebameeldivuste meenutamine, mida mees ületada ei suuda; mehe puudustest teenijannale rääkimine;
44. pilgu mujale pööramine, kui mees tuleb; selle palumine, mida paluda ei tohiks; — kõige selle tegemise järel tuleb vabanemine. Eelnevaga esitati Dattaka mõtteid.

45. Selle kohta on paar salmi:
Esmalt uuri külastajat,
ühine ja paku rõõmu,
armukeselt raha võta,
kõige lõpuks lahti ütle!

46. Seda juhust lõbunaine
järgima peaks alati —
nõnda pääseb kimbatustest
ja saab rikkalikult raha.

NÕNDA LÕPEB KUUENDA RAAMATU KOLMAS PEATÜKK
„RAHA SAAMISE VAHENDID. ÜKSKÕIKSUSE MÄRGID. ARMUKESEST LAHTISAAMINE“

§ 57. Endise armukese tagasivõitmine.

1. Kui lõbunaine on mehelt kogu raha välja pumbanud ja tema maha jätab, siis peaks ta taastama suhted oma endise armukesega.
2. Kui see on vahepeal jälle raha saanud, nii et elab rikkalt ja on ka kirklik, siis tasub temaga jälle ühendusse astuda.
3. Kui mees aga läks kellegi teise juurde, siis tuleb teda kuue tunnusmärgi põhjal uurida.
4. Ta on siit ise lahkunud ja sealt ise lahkunud. (1)
5. Ta on siit ja sealt ära aetud. (2)
6. Ta on siit ise lahkunud ja sealt ära aetud. (3)
7. Ta on siit ise lahkunud ja sinna püsima jäänud. (4)
8. Ta on siit ära aetud ja sealt ise lahkunud. (5)
9. Ta on siit ära aetud ja sinna püsima jäänud. (6)

10. Kes siit ja sealt ise lahkunud on, sellega ei tohi jälle ühendusse astuda, isegi kui ta palub, sest ta ei mõista kummagi väärtusi ja on püsimatute meelega.

11. Kes on aga nii siit kui ka sealt ära aetud, selle meel on kindel. Isegi kui mehe ajas enda juurest ära naine, kes kelleltki teiselt hakkas rohkem raha saama ega suutnud hinnata tema väärtusi, siiski tasub temaga ühendusse astuda, mõeldes: „Ta on tolle naise peale vihane ja temas puudub kindlustunne. Seetõttu annab ta mulle nüüd palju raha.“

12. Kuid väärtuseta on mees, kes jäeti sellepärast maha, et tal pole midagi või et ta on ihne.

13. Kes siit on ise lahkunud, sealt aga ära aetud, sellega tuleb ühendusse astuda, kui ta kohe väga palju raha annab.

14. Kes siit on ise lahkunud ja sinna püsima jäänud, seda peaks, kui ta ise anudes ilmub, uurima.

15. „Ta läks midagi erilist otsima, seal aga ei leidnud seda ja soovib nüüd minu juurde tagasi tulla, et mind tundma õppida. Kui ta tuleb, siis annab ta mulle kire tõttu palju raha.“

16. Või: „Ta nägi teise naise puudusi ja on nüüd mõistnud minu suurepäraseid omadusi, seepärast hakkab ta mind hiilgavalt kohtlema.“

17. Kui mees on aga lapselik, ei vaata ühes suunas, kalduv petma, vahetab tihti oma tundeid või on valmis tegelema ükskõik millega, siis niisugusega võib ühendusse astuda või ka mitte.

18. Kes siit on ära aetud, sealt aga ise lahkunud, seda tuleb, kui ta ise anudes ilmub, uurida.

19. „Ta soovib tulla kire tõttu ja annab palju raha. Mul on niisugused omadused, mille tõttu ta saab sellist naudingut, nagu ei kusagil mujal.“

20. Või: „Varem ajasin ta põhjusega ära, nüüd mind külastades näitab ta mulle oma vaenulikkust.“ Või: „Ma sain temalt varem kiremõllude ajal palju raha, nüüd otsib ta minu usaldust, et seda raha tagasi võtta.“

Või: „Ta soovib mulle kätte maksta.“ Või: „Ta soovib mind lahutada mu praegusest armukesest, et seejärel mind maha jätta.“ Mehega, kellel on nii vääritud kavatsused, ei ole vaja ühendusse astuda.

21. Vaid aeg teeb selgeks, kas tal tegelikult mõtteis midagi muud on.

Kaamasuutra-42

22. Kes on siit ära aetud ja sinna püsima jäänud, sellega tuleb, kui ta ise anudes ilmub, toimida samamoodi.
 23. Kõigi seast, kes tema poole anudes pöörduvad, peab ta välja valima selle, kes on mujale püsima jäänud, ja ise palvega tema poole pöörduma.

24. „See oli viga, et ma ta ära ajasin. Seepärast läks ta mujale, nüüd aga tuleb mul pingutusi teha, et teda tagasi saada.“

25. Või: „Kui ma saan temaga jutule, siis tekitan seal lõhe.“

26. Või: „Ma murrin tema uhkuse.“

27. Või: „Praegu ta ilmuks koos rahaga. Ta on seisundilt tõusnud. Ta on leidnud ameti. Ta on abikaasast lahku läinud. Ta on saanud sõltumatuks. Ta on vanematest või vendadest eemaldunud.“

28. Või: „Kui ma temaga ühendusse astun ja keegi seda ei takista, siis leiab rikka armukese.“

29. Või: „Tema abikaasa on teda halvasti kohelnud, mina aga aitan teda sellest tundest vabaneda.“

30. Või: „Tema sõber armastab kõrvalabikaasat, kes mind vihkab. Ma lahutan ta temast.“

31. Või: „Kuna ta meel on kõikuv, siis teen ta kerge-meelseks.“

32. Pithamardad ja teised peaksid mehele rääkima, et naine oli oma ema halva iseloomu tõttu otse sunnitud teda ära ajama, kuigi oli temasse kiindunud.
 33. Praeguse armukeseaga aga suhtleb ta armastusega ja põlgusega.

34. Mehes tuleks äratada mälestusi, et tema endist kirge meenutada.

35. Kindlasti meenutatagu ka teeneid, mida mees naisele osutas. — Nii tuleb endist armukest tagasi võita.

36. Kahest armukesest, kellest üht tundis naine varem, teist aga ei tundnud, on parem see, keda ta varem tundis. Sest tema iseloom on teada, kirg läbinähtav ja käitumine tuttav. Nõnda on väitnud Õpetajad.

37. Vätsjājana aga arvab, et see, kes varem tuttav oli, ei anna palju raha, sest naine pumpas juba varem temalt palju raha välja ja tema usaldust on raske uuesti võita. Kes aga varem tuttav ei olnud, see kiindub kergesti.

38. Ometi erinevad inimesed loomuselt üsna palju.

39. Selle kohta mõned värsid:

Kui naisest lahutada meest,
 naist mehest ihkab kurtisaan
 või karistada armukest,
 siis suhted endisega loob.

40. Mees pahateodki andestab,
 kui kardab üleastumist.
 Kui väga kiindunud on mees,
 siis annab raha küllaga.

41. Ükskõikset hästi teenigu
 ja alandagu kirglikku;
 kui sisse astub kogenud
 ja ustav saadik paluma,

42. siis ärgu kohe nõustugu,
 vaid sidugu end ajaga
 ja ärgu suhteid segagu
 ja ärgu jätku kiindunut.

43. Kuid kiindunudugi juurest ta
 võib teise juurde pöörduda,
 seal raha teenida ja siis
 ka rõõmustada kiindunut.

44. Kui naine selgeks teinud on,
 et mehel raha, sõprus, kirg
 ja temalt palju saada võib,
 siis suhted kohe taastagu!

NÕNDA LÕPEB KUUENDA RAAMATU
 NELJAS PEATÜKK
 „ENDISE ARMUKESSE TAGASIVÕITMINE“

V peatükk

Sissetuleku erinevused

§ 58. Sissetuleku erinevused.

1. Kui külastajaid on palju ja naine teenib iga päev palju raha, siis ei ole end vaja ühe mehe külge siduda.

2. Määraku ta kindlaks tasu öö eest, võttes arvesse koha, aja, paiga, oma väärtused, võlu ja selle, kas ta on teistest parem või halvem.

3. Külastajate juurde tuleks saata sõnumiviijad, eriti niisugused, kes neid hästi tunnevad.

4. Mõne juurde peaks ta minema kaks, kolm või isegi neli korda, et saada ülisuurt sissetulekut. Niisugusest peaks ka tugevalt kinni hoidma.

5. Õpetajad on öelnud: kui korraga tuleb mitu külastajat, kes lubavad ühepalju maksta, siis tuleb eelistada seda, kes annab niipalju, kui naine nõuab.

6. Vätsjājana aga väidab, et eelistada tuleb seda, kes pakub kulda, sest seda ei nõuta tagasi ja see on kogu väärtussüsteemi alus.

7. Kuld, hõbe, vask, messing, raud, tekid, vaibad, pidurõivad, lõhnaained, vürtsid, lauanõud, sulatatud või, taimed, teravili, koduloomad — selles nimekirjas on varem nimetatut alati parem.

8. Kui külastajad on võrdsed ja esemed on võrdsed, siis tuleb arvestada sõprade nõuandeid, kalduvust, külaliste omadusi ja kiindumuse olemasolu.

9. Õpetajad on öelnud, et kui valida kiindunu ja helde vahel, siis tuleb eelistada heldet.

10. Vätsjājana aga väidab, et kiindunut on võimalik heldeks teha, sest isegi ihuskoi on helde, kui kiindub. Heldet ei saa aga isegi suure pingutuse abil sundida kiinduma.

11. Õpetajad on ka öelnud, et kui valida rikka ja vaese vahel, siis tuleb eelistada rikast. Kui aga valida helde ja kohusetundliku vahel, siis tuleb tavaliselt eelistada kohusetundlikku.

12. Vätsjājana aga väidab, et kui kohusetundlik ükski kord midagi teeb, siis on ta endaga väga rahul, helde ei mõtle aga kunagi varem tehtud tegudest.

13. Üldiselt tuleb sel puhul aga eelistada seda, kes on auväärsem.

LINNART MÄLL

OH SEDA IDA, OH SEDA LÄÄNT!

Järgnevat juttu ärgitas kirjutama „Sõnumitooja“ kahes eelmises numbris ilmunud Jaan Kaplinski lugu. Kui soovitakse, siis võib selles näha ka retsensiooni tolele. Kuid probleem, mille ma siin tõstatan, on minu meelest laiem (ja võib-olla ka sügavam) ühe artikli kriitikat. Sest Kaplinski loos peegeldub palju seda, millest oleks tulnud juba palju varem juttu teha.

Ütlen kohe, et mõnes mõttes jään Kaplinski artikliga rahule. Mõnes mõttes aga mitte. Kaplinski arvab täiesti õigesti, et Ida ja Läänt ei maksaks vastandada. Ja selles ei ole midagi uut. Tõsiteaduses ei tehta seda juba üsna kaua: ka niisugusel vastandamise vältimisel on vähemalt sajandipikkune traditsioon. Kaplinski näib aga arvavat, et niisugune vastandamine on ikka „populaarne teema, millele on pühendatud esseid, raa-

matuid, ajakirju ja konverentse“. Ei ole see teema nii populaarne ühti! Muidugi, kui me ei arvesta seda, mida kirjutavad odavad väljaanded või bulvariraamatud. Kui toimubki konverents, mille nimetus on sõnad 'Ida' ja 'Lääs', siis see ei tähenda, et seal kindlasti midagi vastandatakse. Pigem räägitakse seal erinevate kultuuride erinevatest ja ühistest joontest ja osavõtjad on küllalt targad, et teada, mille poolest erinevad Lääne- ja Kaug-Ida. Veel enam, nad on isegi nii targad, et teada, mille poolest erineb näiteks üks Hiina provintis teisest.

Saan juba pikemat aega ajakirju „East and West“ (Roma) ja „Philosophy East and West“ (Honolulu). Ei ole ka neist leidnud niisugust vastandamist, mille eest Kaplinski hoiatab.

Kuid olgu. Kaplinskile tundub, et Ida ja Lääne vastandamine käib täie hooga. Põhjuseks asjaolu, et „Lääne vaim on piiritlev ja seekaudu eristav-lõhestav“. Selle tulemuseks on vägivald, ühe asja ainuõigeks kuulutamine, teistmoodi arvajate allasurumine ja palju muud halba. Kaug-Idas niisugune piiritlemine puudub. Ja nüüd Kaplinski deklareeribki: „Minu meelest on siin suur erinevus Lääne-Euroopa ja Kaug-Ida mõtlemise vahel“. Mida tähendab „suur erinevus“? Mida Kaplinski sellega tegelikult ütles? Ei midagi muud, kui et vähemalt selles mõttes on Ida ja Lääs ikkagi vastandatud. Ka niimoodi vastandamist eitades võib vastandamise jõuda. Kuid oma artiklis väidab Kaplinski, et vastandamises „Ida ja Lääs“ on 'Ida' mütolooiline mõiste, ja tal on jälle õigus. See ilmneb tema artikli edasisel lugemisel, kus ta esitab puht-mütoloogilist arusaama Idast, millel tänapäeva teadusega on vähe ühist.

Kuid enne kui edasi minna, teeme väike- se kõvale- või õigemini tagasipõike või õigemini mitu tagasipõiget, et selgeks saada, kas niisugune uperpallitamine on Kaplinskil midagi uut. Tuletame meelde, et pikka aega on ta tauninud musta-valge vastandamist, mis olevat väga ohtlik mõtteviis (ja siin Kaplinski jälle ei eksi). Kuid musta ja valge või valguse ja pimeduse või hea ja kurja vastandamist manades ja sellest tulenevat mütoloogilist mõtlemist täiesti õigesti kritiseerides, on ta paraku ikka ja jälle jõudnud ise sinnasamasse. 1981. aastal olid mütoloogiliste persoonidena vastandatud hea Leonid Brežnev ja kuri Ronald Reagan (vt. „Kodumaa“, 19. august 1981), käesoleva aasta algul head Indrek Toome ja Arnold Rüütel halbadele Tunne Kelamile, Mart Laarile ja Arvo Valtonile (vt. „Ree-

de“, 19. jaanuar 1990 jm.) ning alles üsna hiljuti hea Edgar Savisaar ja mõnevõrra head Johannes Käbin, Vaino Väljas ja Arnold Green üdini halbadele ja harimatu-tele (nimetutele) rahvusradikaalidele (vt. „Edasi“, 25. oktoober 1990).

Ma ei hakka siin Kaplinski kritiseerima selle pärast, et „heade“ hulgas domineerivad tal ikka endised ja praegused NLKP liikmed ning „halbade“ hulgas rahvusradikaalid ja parempoolsed. See on tema enda asi. Ma tahtsin lihtsalt näidata kalduvust mütoloogiliste konstruktsioonide loomisele.

Kuid nüüd uuesti vaatluse all oleva artikli juurde. Jätame kõrvale Kaplinski omapärase arusaamise terminitest 'realism' ja 'nominalism', mida ta „rohkem Hiina kui Euroopa moodi“ kasutavat. (Huvitav, mis kujul need mõisted klassikalises hiina keeles esinevad?) Siirdume hoopis esimese mütoloogilise konstruktsiooni juurde, mille aluseks on väide, et Lääne vaimule iseloomulik „eristamine viib nii kultuuriliselt kui poliitiliselt killunemisele, aina suurema hulga parteide, sektide, riikide, kunstivoolude ja filosoofiate tekkimisele“. Kaplinskiga võiks ju nõussegi jääda, kui kõike seda killunemist ja tekkimist ei oleks ka Idas ajaloo vältel küllalt ja küllalt esinenud. Lugegem Konfutsiust („Vesteid ja vestlusi“, Tln., 1988), et veenduda, kui killunenud oli Hiina nii kultuuriliselt kui poliitiliselt. Ning

Või filosoofiasüsteemide paljusust. Hiinas räägiti Konfutsiuse-järgsel ajastul, et seal olevat sada filosoofia koolkonda. On seda palju või vähe Euroopa võrreldes? India koolkondi on võimatu kokku lugedagi. Ning Tiibetis tuntakse vanasõna: igas orus oma laama, igal laamal oma õpetus.

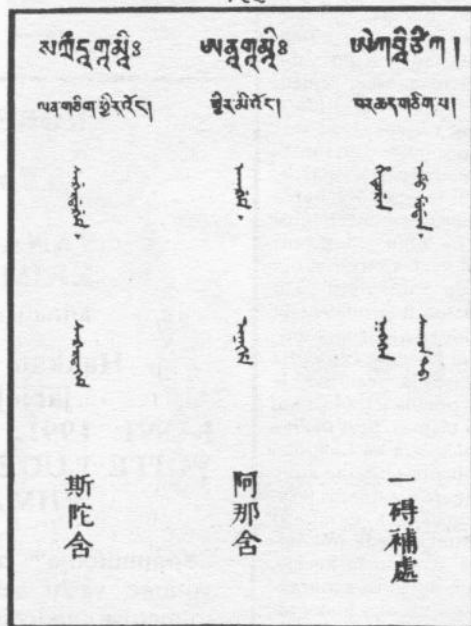
Nüüd võiks küsida, kas kõigil neil nähtustel oli Idas mingi teine põhjus. Selle üle võib muidugi vaielda, kuid ma arvan siiski (ja niipalju kui ma ajalookirjandust lugenud olen, arvab samamoodi enamik praegusi ajaloolasi), et põhjused olid ühed ja samad nii Idas kui Läänes. Ning need põhjused ei tulenenud eristav-lõhestavast vaimust, vaid pigem hoopis inimühiskonna funktsioneerimise eripäradest erinevatel ajastutel.

Eelnevaga on seotud Kaplinski teine mütoloogiline konstruktsioon, mis väidab seda, et Euroopa on püüelnud kogu aeg aiva defineerida, piiritleda. Ja vastupidi: „Kaug-Ida tekstides on sõnakasutus vabam, on vähe või ei ole üldse termineid, mida võib ühes tekstis kasutada ainult ühes kindlas (piiritletud) tähenduses.“ Sõndaksin ka sellele vastu vaielda. Väidan isegi hoopis vastupidist: just Hiinas ja Indias loodud tekstides on defineerimine ja püüd mõisteid väga täpselt määratleda saavutanud täiuse. Eesmärgiks muidugi ei olnud definitsioonide vangi jääda, vaid neist vabaneda. Vabaneda sel teel, et neid ületada, aga mitte neile alla jääda.

See, et mõistust on kõikjal peetud inim-eesmärkide saavutamisel oluliseks instrumendiks, ei vaja siin vist põhjendamist, samuti on kõikjal olnud ka mõistuse vastaseid või eitajaid. Mõistuse pooldajad on tihti arvanud, et ka ülimata religioosete eesmärkide saavutamiseks on mõistus oluline. Mõistus peab tegema seda, mida suudab, ja alles siis võib mõistuse kõrvale jätta (muidugi kui seda on vaja teha). Mõistuse eitajad on alati kutsunud mõistusest loobuma kaua enne seda, kui mõistus on oma võimalused ammendanud.

Kuigi maailma kõigis regioonides on olnud mõlemaid, on siiski ilmne, et eriti Indias ja Kaug-Idas on mõistust üliväga väärtustatud. Mitte mõistuse madalat või keskmist taset, vaid just kõrgtaset. Seepärast on ka India ja hiina filosoofide tekstid kirjutatud väga täpse sõnakasutusega, kus üht sõna ei saa asendada teisega. Niisugune on India mahajaana-budisti Nāgārdžuna, vedantisti Śankara, ning samuti ka Konfutsiuse ja Lao-zi meetod. (Zhuang-zi on mõnevõrra teistsugune, aga ta on ka rohkem poeet kui filosoof.) Kõik nad on andnud oma tekstide kesksetele mõistetele, sh. terminitele, väga täpsed definitsioonid. Tõsi, need definitsioonid juhivad meid mõistuse ülimale piirile, kuid eks see olegi nende eesmärk. Euroopas on vähesed teinud sedasama (näiteks Wittgenstein), enamik (näiteks saksa klassikalised filosoofid) on harrastanud üpris laialivalguvat ja tähenduslikult hajuvat keelepruuki. Muidugi saab budistide, taoistide ja konfutsianistide sõnakasutuse täpsust täielikult mõista vaid originaale lugedes (nende lugemine tähendab aga väga pikaajalist süvenemise protsessi), sest kahjuks eriti varajased tõlked on hakkama saanud olulise täieliku moonutamisega, tehes selgest, ühetähenduslikust ja lakoonilisest arusaamatu, mitmemõttelise ja pika udutu- se. See ongi üks põhjustest, miks Euroopas varajasematel aegadel laialt levis niisugune arusaam, mida nüüd J. Kaplinski püüab elustada.

Järg 8. lk.

Leheküljel „Sanskriti-tiibeti-manžu-mon-goli-hiina terminoloogilise sõnaraamatu, mis pärineb XVII sajandist. Nagu näeme, on igal terminil (meid on aga sellel leheküljel kolm) igas keeles antud vaid üks vaste.

Konfutsiuse ajal alles algas see, mis kulmineerus jubedal Sōdivate riikide ajastul (475—221 e.m.a.). Võib-olla hiljem ei olnud midagi niisugust? Oli küll! Kolme dünastia ajastul, Lōuna ja Põhja dünastiate ajastul, Viie dünastia ajastul ja alles hiljuti Hiina Vabariigi ajal. Kuid mis juhtus veel Koreas ja Jaapanis! Neis maades on mitmed perioodid lihtsalt killunemise muster- näidised. Iidast ei maksa rääkida, seal on mõnel ajajärgul eksisteerinud mitu tuhat vürstiriiki.

ÜLO VALK

Õhtulaul

Kõndisin läbi vastsadanud lume,
vaatasin üles ja pea kohal löi
hõõguma sinakas lamp ning nii tume
haiglaselt hall oli üleval kõik.

Lombakas kass jooksis aia alt läbi,
buss peatus kriginal viinapoe ees,
joodik üks väsinud läbi ja läbi
tuigerdas libedal jäätunud teel.

Vaatasin, tänaval autode vahel
vedeles ratasten lõmastet lind.
Peatusin, seisatus piltide ahel.
Tardunud silm võikalt jõllitas mind.

OH SEDA IDA, OH SEDA LÄÄNT!

Algus 7. lk.

Euroopa popularisaatorite kõrval aitasid selle kujundamisele mitmel põhjusel jõudsalt kaasa ka mõned indialased, hiinlased ja jaapanlased (näiteks D. T. Suzuki) ja maksimumini jõudis see hipide liikumise kõrgpäevil (seega kuuekümnendail aastail). Kuid juba siis puhusid teaduslikus orientalistikas täiesti teistsugused tuuled.

Ja need tuuled ei saanud alguse mitte sugugi Euroopast, vaid Idast. Nimelt Hiina, Jaapani ja India kõrgfilosoofid ning väljapaistvad vaimulikud olid juba sajandi algul mitmete Euroopast tulnud idahuviiliste omapärase mentaliteedi pärast üsna mures: Euroopas arvatakse, et meil siin Idas on ainult mingi udune müstika, mitte aga kõrgelt arenenud teadus ja loogika! Nad hakkasid hea meelega teadmishimulisi eurooplasi õpetama, ning need tõid Euroopasse ka aimu sellest, mis väärtusi tegelikult Idast otsida tasub ja kui suured need väärtused on. Ei hakka siin kõiki nimetama, piisab, kui mainida Baltikumist pärit Otto Rosenbergi ja tema raamatut „Budistliku filosoofia probleemid“ (Petrograd, 1918), mis oli omamoodi murranguloojaks Euroopa budoloogias. Tulemuseks oli, et nüüd on nii hiina kui ka india filosoofia eksaktne iseloom selgunud ning defineerimatus ja segasuse ja mitmetähenduslikkuse otsijatel võib veel ainult populaarteaduslikul tasemel uskujaid olla. Kuigi ka neil on väljapääs olemas. Sest tõeline luule Idas pakub kõike seda küllaga. Kuid seda pakub ta ka Läänes...

Veel üks näide sellest, et Idas on terminitel tõepoolest oluline koht. Mahajaana-budism teatavasti levis paljudes maades ja see nõudis tekstide tõlkimist. Tõlkimisel püüti kõik olulised sõnad (s.t. terminid) tõlkida terminoloogiliselt, s.t. anda edasi ühe vastega. Seda tõlkimisel sanskritist nii tiibeti ja mongoli kui ka hiina ja mandžu keelde. Töö hõlbustamiseks koostati suurel hulgal terminoloogilisi sõnaraamatuid, mis hiljem olid headeks abivahenditeks ka Euroopa budoloogidele.

Möödunud aasta oktoobris Konfutsianismi Rahvusvahelise Konverentsi ajal Qufus Konfutsiuse haua kõrval seistes mõtlesin tänu-tundega sellele suurele mehele, kes sõandas terminit *dao* omamoodi defineerida. Ning mõtteisse tulid ka Lao-zi ja Mo-zi ja paljud teised, kes julgesid jälle omamoodi defineerida. Ning siis tuli ootamatult pähe varem mõeldud mõte, mille olin kirja pannud juba Konfutsiuse-tõlke järelsõnas: hiina muistsed filosoofid kasutasid ühtesid ja samu termineid, kuid defineerisid neid erinevalt. Oluline on aga sealjuures et nad oma tekstis kasutasid iga terminit täpselt nii, nagu nad seda ise defineerisid. See käib ka india filosoofide kohta. Kuid kas Lääne filosoofid siis selles mõttes erinevad?

Niisiis põhilises Ida ja Lääs tõesti ei erine. Erinevused on vaid rõhuasetustes. Ja muidugi selles, et mõni asi avastati varem Läänes, mõni asi aga Idas. Seepärast on sealt tõesti veel praegugi üht-teist õppida, samuti nagu neil Läänest. Igall juhul mitte definitsioonide vältimist, pigem juba täpseid definitsioone. Õnneks on seda ka tehtud. Kuid seltest kunagi hiljem.

LINNART MÄLL

Mind meelest viib ära liblika lend,
nüüd elavad ilm ja maa.
Ma virguvaks kärbsseks unistan end
ja tuule ma tiivusse saan.

On ootuses avalil põld, väli, nurm
ja maapind näib neidis ja säng.
Nii püha on pulm ja meelest kaob surm,
koost pudeneb ahistav äng.

On tuulehoos kirge ja hurma, kuid pääs
on ränk, kõik vankuma lööb.
Mind valge Lind rebib siit hirmsamas väes
ja lennult haarab ning sööb.

*

Sai läbi see päev,
taas algab üks öö.
Sean rinnale käed,
pea kuklasse lõõn.
On selge nüüd kõik
ja meel pole kurb.
Ka hirmuta võin
sind oodata, surm.

* * *

Sind oodata, surm,
ka hirmuta võin.
Ja meel pole kurb,
on selge nüüd kõik.
Pea kuklasse lõõn,
sean rinnale käed.
Taas algab üks öö,
sai läbi see päev.

ROBERT VAN GULIK

„TEMPLI VIIRASTUS“

VANA-HIINA AINELINE
KRIMINAALROMAAN

Hakkab „Sõnumitooja“ ilmuma
järjejutuna tuleval aastal.

KUNI 1991. AASTA MÄRTSIKUUNI
VÕITE LUGEDA „KAAMASUUTRA“
VIIMASEID PEATÜKKE!

„Sõnumitooja“ tellimusi posti teel koju saatmisega võtame vastu selle aasta lõpuni. Tellimiskiri saata toimetuse aadressil (202400 Tartu, Tiigi 78—117, EAO „Sõnumitooja“). Kirjas olgu märgitud 1. tellija nimi ja täpne aadress (loetavalt); 2. soovitud komplektide arv; 3. rahakaardi või pangakäitaja number ja kuupäev. Ühe aastakomplekti tellimine maksab 8 rubla. Raha saata EAO arveldusarvele nr. 700840 Elamu-Sotsiaalpanga Tartu osakonnas.

Toimetuse: Märt Läänemets
Indrek Ude

Päise kujundus: Leonhard Lapin

Toimetuse aadress: 202400, Tartu, Tiigi 78, ruum 117.
Tel. 3-08-05. Trükikoda „Oktoober“: Tallinn, Kreutzwaldi 24.
Ofsettrükk. Tellimise nr. 4043. Maht 1 pg. Tiraaž 20000